

XXIII skyrius

INFLIACIJOS MIRAŽAS

Retkarčiais man tekdavo skaitytoją įspėti, kad tam tikras rezultatas bus neišvengiamas tam tikros politikos padarinys „tarus, kad nėra infliacijos“. Skyriuose apie viešuosius darbus ir kreditą sakiau, kad su infliacija susijusias komplikacijas tenka atidėti tolesniems skyriams. Tačiau pinigai ir monetarinė politika sudaro tokią esminę ir kartais neatskiriamą kiekvieno ekonominio proceso dalį, kad šiuos dalykus atskirti – net įvadiniuose teiginiuose – buvo sunkiai įmanoma; o skyriuose apie valstybinės ir profsajunginės pajamų politikos poveikį užimtumui, pelnui ir gamybai kai kurie monetarinės politikos ypatumai turėjo būti aptariamai nedelsiant.

Prieš pradėdami nagrinėti infliacijos padarinius specifiniais atvejais, turime aptarti jos padarinius apskritai. Ir net prieš tai, atrodo, verta paklausti, kodėl infliacijos nuolat griebiamasi ir kodėl jos kerinti melodija tautą po tautos nuolat gundo žengti keliu, vedančiu į ekonominę pragaištį?

Akivaizdžiausia, nors seniausia ir labiausiai įsišaknijusi klaida, kuri paaiškina infliacijos patrauklumą, yra „pinigo“ painiojimas su turtu. „Kad turtas yra pinigai, auksas arba sidabras, yra plačiai paplitęs įsitikinimas,

kuris natūraliai kyia dėl dvejetainos pinigų funkcijos – kaip prekybos įrankio ir kaip vertės mato. <...> Praturtėti reiškia įsigyti pinigų, o kasdieninėje kalboje turtas ir pinigai yra laikomi visais požiūriais lygiaverčiais dalykais“, – rašė Adamas Smithas daugiau nei prieš du šimtus metų.

Bet iš tikrųjų realų turtą sudaro tai, kas pagaminama ir suvartojama, – maistas, kurį valgome, drabužiai, kuriuos dėvime, namai, kuriuose gyvename. Jį sudaro geležinkeliai, keliai ir automobiliai, laivai, lėktuvai ir gamyklos, mokyklos, bažnyčios ir teatrai, pianinai, paveikslai ir knygos. Tačiau žodinė dviprasmybė, painiojanti turtą su pinigais, yra tokia gabi, kad net tie, kurie šią painiavą suvokia, savo samprotavimais į ją nuslysta. Kiekvienas žmogus mano, kad jeigu turėtų daugiau pinigų, tai galėtų nusipirkti iš kitų daugiau daiktų; jei turėtų dvigubai daugiau pinigų, galėtų nusipirkti dvigubai daugiau daiktų; jei turėtų jų trigubai daugiau, galėtų trigubai praturtėti. Ir daugelis daro išvadą, kad jei valdžia tik išleis daugiau pinigų ir kiekvienam juos padalintų, visi atitinkamai praturtėtų.

Jie yra naiviausi infliacionistai. Yra ir kitų, ne tokių naivių infliacionistų, kurie supranta, kad jeigu reikalas būtų taip lengvai sprendžiamas, valdžia galėtų pašalinti visas mūsų problemas paprasčiausiai spausdindama pinigus. Jie jaučia, kad čia nesueina galai su galais; todėl jie siekia kaip nors apriboti valdžiai leistiną išleisti papildomų pinigų kiekį. Jie nori, kad ji leistų jų tik tiek, kiek reikia tariamam jų „trūkumui“ ar „stygiui“ pašalinti.

Jų supratimu, perkamoji galia yra visą laiką nepakankama, nes pramonė nepatiekia gamintojams tiek pinigų, kad tie – kaip vartotojai – pajėgtų nupirkti pagamintą produktą. Kažkur esąs nematomas „plyšys“, pro kurį pinigai išteka. Vieni tai „įrodinėja“ lygtimis. Pirmoje savo lygčių pusėje jie skaičiuoja dalyką tik vieną kartą; kitoje pusėje nesusivokdami jie tą patį dalyką skaičiuoja kelis kartus. Taip susidaro paslaptinis skirtumas tarp to, ką jie vadina „A išmokomis“, ir to, ką jie vadina „A + B išmokomis“. Tada jie kuria sąjūdį, velkasi žalias uniformas ir reikalauja, kad valdžia išleis pinigų ar „kreditų“ trūkstantoms B išmokoms padengti.

Primityviausi „socialinio kredito“ apaštalai gali atrodyti juokingi; bet yra begalė šiek tiek rafinuotesnių infliacionistinių mokyklų, turinčių „mokslinių“ paaiškinimų, kiek turi būti išleidžiama papildomų pinigų ar kreditų, kad būtų padengtas tariamai nuolatinis ar periodiškasis jų stygius.

2

Supratingesni infliacionistai pripažįsta, kad bet koks žymesnis pinigų kiekio padidėjimas mažina kiekvieno piniginio vieneto perkamąją galią – kitaip sakant, kad jis pakelia prekių kainas. Bet tai jų nejaudina. Priešingai, būtent dėl to jie siekia infliacijos. Kai kurie iš jų teigia, kad tokiu būdu bus palengvinta neturtingų skolininkų padėtis, lyginant su pasiturinčių skolintojų padėtimi. Kiti mano, kad taip bus paskatintas eksportas ir pristabdytas importas. Dar kiti mano, kad tai yra pagrindinė priemonė gydyti depresijoms, „skatinti gamybą“ ir „pilnutiniam užimtumui“ pasiekti.

* Tokia yra iš esmės keynesininkų teorija. Kn. „The Failure of the ‘New Economics’“ (New Rochelle, N. Y.: Arlington House, 1959) išsamiai analizuoja šią teoriją.

Yra daugybė teorijų, kaip didėjantis pinigų (ir bankinių kreditų) kiekis veikia kainas. Viena vertus, kaip matėme, yra žmonių, kurie įsivaizduoja, kad pinigų kiekis gali būti padidintas bet koku mastu, nepaveikiant kainų. Pinigų kiekio didinimą jie laiko priemone, kuri didina kiekvieno „perkamąją galią“, tai yra leidžia kiekvienam nusipirkti daugiau prekių nei anksčiau. Jie arba niekada nepagalvoja, kad žmonių visuma negali nusipirkti dvigubai daugiau prekių nei anksčiau, jeigu jų nėra pagaminta dvigubai daugiau, arba jie įsivaizduoja, kad vienintelis dalykas, kliudantis gamybai be galo didėti, nėra nei darbo jėgos, nei laiko, nei gamybinių pajėgumų stygius, o tik piniginės paklausos stygius: jų supratimu, jei žmonės geidžia prekių ir turi pinigų joms nusipirkti, tai tos prekės vos ne automatiškai bus pagamintos.

Kita vertus, yra žmonių – tarp jų ir žinomų ekonomistų, – kurie laikosi mechanistinės teorijos apie pinigų pasiūlos poveikį prekių kainoms. Jų įsivaizdavimu, visi pinigai šalyje siūlomi už visas prekes. Todėl viso pinigų kiekio vertė, padauginta iš jų „apyvartos greičio“, turi būti visada lygi visų perkamų prekių kiekio vertei. Ir todėl (tarus, kad apyvartos greitis nesikeičia) piniginio vieneto vertė turi būti atvirkščiai proporcinga apyvartoje esančių pinigų kiekiui. Padvigubinkite pinigų ir bankinių kreditų kiekį ir gausite dvigubai didesnę „kainų lygį“; jį patrigubinkite, ir gausite trigubai didesnę kainų lygį. Žodžiu, padauginkite pinigų kiekį n kartų, ir turėsite n kartų padidėjusias kainas.

Čia nėra vietos aiškinti visoms klaidoms, slypinčioms šiame patraukliame vaizdelyje*. Pamėginsime tik išsiaiškinti, kodėl ir kaip pinigų kiekio didėjimas pakelia kainas.

Papildomas pinigų kiekis patenka į apyvartą specifiniu būdu. Tarkime, kad jis atsiranda tada, kai valdžia daro didesnes išlaidas, negu ji gali ar nori padengti iš mokesčių lėšų (ar parduodamų obligacijų, kurias žmonės perka už savo realias santaupas). Tarkime, kad valdžia spausdina pinigus atsiskaitymui su karine pramone. Tokiu atveju pirmasis šių išlaidų padarinys bus tas, kad pakils karo reikmenų kainos, o kariniai kontrahentai ir jų darbiniai gaus papildomų pinigų. (Kaip skyriuje apie kainų fiksavimą paprastumo dėlei atidėjome kai kurias infliacijos keliamas komplikacijas, taip dabar svarstydami infliaciją galime nekreipti dėmesio į komplikacijas, kurias sukelia valdžios mėginimai fiksuoti kainas. Jas nagrinėjant paaiškėtų, kad jos nekeičia analizės esmės. Tokios priemonės tik sukelia „užtvenktąją“ arba užslėptąją infliaciją, kuri susilpnina arba nuslopina kai kuriuos ankstyvus infliacijos padarinius sunkesnių vėlesnių padarinių kaina.)

Taigi kariniai kontrahentai ir jų darbiniai turės didesnes pinigines pajamas. Jie jas išleis konkrečioms savo geidžiamoms prekėms ir paslaugoms. Dėl padidėjusios paklausos šių prekių ir paslaugų pardavėjai galės pakelti savo kainas. Tie, kurių piniginės pajamos bus padidėjusios,

* Skaitytojui, kuris jomis domisi, rekomenduoju *B. M. Anderson. The Value of Money. – 1917; new edition, 1936; Ludwig von Mises. The Theory of Money and Credit. – American editions, 1935, 1953; arba mano: Inflation Crisis, and How to Resolve It. – New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1978.*

bus pasirengę veikiau mokėti aukštesnes kainas negu apsieiti be tų prekių; juk jie turės daugiau pinigų, ir vienas doleris kiekvieno jų požiūriu turės mažesnę subjektyvią vertę.

Pavadinkime karinius kontrahentus ir jų darbėmus grupe A, o tuos, iš kurių jie tiesiogiai perka papildomas prekes ir paslaugas, grupe B. Dabar, pagyvėjus pardavimui ir padidėjus kainoms, B grupė savo ruožtu pirks daugiau prekių ir paslaugų iš tolesnės grupės, tarkime, C. C grupė savo ruožtu galės pakelti savo kainas ir turės daugiau pajamų, kurias galės išleisti pirkdama iš D grupės ir t. t., kol kainos ir pajamos ims didėti praktiškai visoje šalyje. Procesui pasibaigus, beveik kiekvienos pajamos, skaičiuojant pinigais, bus padidėjusios. Bet (tarus, kad prekių ir paslaugų pasiūla nepadidėjo) prekių ir paslaugų *kainos* bus atitinkamai išaugusios. Šalis netaps turtingesnė, negu ji buvo.

Tačiau tai, žinoma, nereiškia, kad kiekvieno santykinis turtingumas ir pajamos išliks tokie pat, kokie buvo. Priešingai, infliacijos procesas būtinai skirtingai paveiks skirtingų grupių padėtį. Papildomų pinigų pirmiausia gavusios grupės laimės daugiausia. Pavyzdžiui, A grupės pinigines pajamas padidės kur kas anksčiau, nei pakils kainos, todėl ji galės įsigyti beveik tiek pat papildomų prekių. B grupės pinigines pajamas padidės vėliau, kai kainos jau bus šiek tiek pakilusios; bet prekinio požiūriu B grupė praturtės. Tačiau tuo tarpu kitoms grupėms, kurių pinigines pajamas dar nebus padidėjusios, teks mokėti didesnes kainas už jų perkamus daiktus, o tai reiškia, kad jos turės tenkintis žemesniu pragyvenimo lygiu nei anksčiau.

Visą šį procesą galime aiškiau įsivaizduoti pasinaudodami hipotetiniais skaičiais. Tarkime, kad visuomenę sudaro keturios pagrindinės gamintojų grupės: A, B, C ir D, kurios būtent tokia tvarka gauna infliacines pinigines pajamas. Kai A grupės pinigines pajamas jau būna padidėjusios 30%, jos perkamų daiktų kainos dar nebūna pakilusios. B grupės piniginiams pajamoms padidėjus 20%, kainos būna pakilusios vidutiniškai tik 10%. Tačiau kai C grupės pinigines pajamas būna padidėjusios 10%, kainos jau būna pakilusios 15%. O D grupės piniginiams pajamoms visai nepadidėjus, vidutinės kainos, kurias ji moka už perkamus daiktus, būna pakilusios 20%. Kitaip sakant, pirmųjų grupių laimėjimas iš infliaciškai padidintų kainų ar atlyginimų neišvengiamai pasiekiamas sąskaita nuostolių, kuriuos patiria (kaip vartotojai) paskutinės grupės, galinčios pakelti savo kainas ar atlyginimus.

Gali būti, kad po kelerių metų infliaciją sustabdžius galutinis rezultatas bus vidutinis piniginių pajamų padidėjimas 25% ir maždaug toks pat vidutinis kainų padidėjimas, daugmaž tolygūs visose grupėse. Bet tai neišlygins tų laimėjimų ir pralaimėjimų, kuriuos įvairios grupės patyrė pereinamuoju periodu. Pavyzdžiui, nors D grupės pajamos ir kainos padidėjo 25%, ji galės nusipirkti prekių ir paslaugų tik tiek, kiek iki infliacijos pradžios. Ji niekada nepadengs savo nuostolių, nes jos pajamos ir kainos visai nekilo, kai ji turėjo mokėti 30% daugiau už prekes ir paslaugas, perkamas iš kitų visuomenės grupių, iš A, B ir C.

Taigi infliacija tėra dar vienas mūsų pagrindinės pamokos pavyzdys. Ji išties gali duoti trumpalaikės naudos privilegijuotoms grupėms, bet tik kitų sąskaita. O ilgainiui ji atneša pragaištingų padarinių visai visuomenei. Net santykinai saikinga infliacija iškreipia gamybos struktūrą. Ji skatina vienu šakų dirbtinę ekspansiją kitų sąskaita. Tai reiškia, kad kapitalas naudojamas nuostolingai ir išlaidžiai. Kai infliacija baigiasi žlugimu arba yra sustabdoma, nepagrįsti kapitaliniai įdėjimai – mašinų, įmonių ar ofisų pavidalu – negali duoti reikiamo pelno ir praranda didesnę dalį savo vertės.

Infliacijos neįmanoma sklandžiai ir švelniai sustabdyti ir tokiu būdu išvengti su ja susijusios depresijos. Jos neįmanoma sustabdyti kuriuo nors numatytu momentu ar kainoms pasiekus iš anksto numatytą lygį, nes politinės ir ekonominės stichijos jau būna nevaldomos. Jums įrodinėjant, jog 25% infliacija yra būtina, kas nors prieštaraus, jog 50% infliacija bus labiau pagrįsta, ar dar kas nors tvirtins, jog 100% infliacija keturis kartus pranašesnė už jūsų siūlomą. Politinio spaudimo grupės, kurios turėjo naudos iš infliacijos, reikalaus jos tęstos.

Be to, infliacijos sąlygomis neįmanoma kontroliuoti pinigų vertės. Juk, kaip matėme, priežastis nėra vien mechaninė. Pavyzdžiui, jūs negalite iš anksto pasakyti, kad pinigų kiekio padidėjimas 100% reikš piniginio vieneto vertės smukimą 50%. Kaip matėme, pinigų vertė priklauso nuo juos turinčių žmonių subjektyvių vertinimų. Ir tie vertinimai priklauso ne tik nuo to, kiek pinigų kiekvienas asmuo turi. Jie taip pat priklauso nuo pinigų kokybės. Per karą šalies piniginio vieneto (jeigu jis neparemtas aukso standartu) vertė užsienio valiutų atžvilgiu kils pasiekus pergalę ir smuks patyrus pralaimėjimą, nepaisant jo kiekybinių pokyčių. Dabarties vertinimas dažnai priklausys nuo to, kokį kiekybinį pinigų augimą žmonės numato *ateityje*. Ir panašiai kaip su prekėmis spekuliacinėje rinkoje, kiekvieno asmens vertinimą lems ne tik tai, ką jis mano apie pinigų vertę, bet ir tai, ką jis mano apie *visų kitų* tos vertės įsivaizdavimą.

Visa tai paaiškina, kodėl prasidėjus hiperinfliacijai piniginio vieneto vertė krenta kur kas greičiau, nei yra didinamas ar gali būti didinamas pinigų kiekis. Priėjus šią stadiją, žlugimo beveik neįmanoma sustabdyti; visos išmonės baigiasi bankrotu.

Tačiau infliacijos geismas niekada nenurimsta. Atrodo, kad jokia šalis nesugeba pasimokyti iš kitų patirties ir jokia karta nepasisemia išminties iš savo pirmtakų. Kiekviena šalis ir kiekviena karta vaikosi to paties miražo. Kiekviena vis iš naujo susilaukia tų pačių Mirties Jūros vaisių, virstančių dulkėmis ir pelenais jų paragavus. Pačia savo prigimtimi infliacija kelia tūkstančius iliuzijų.

Mūsų dienomis labiausiai paplitęs argumentas infliacijos naudai yra tas, kad ji „skatina gamybą“, gelbsti nuo stagnacijos ir neužimtumo nuostolių ir sukuria „pilnutinį užimtumą“. Savo primityviausiu pavidalu šis

argumentas grindžiamas neatmenamai sena pinigų ir realaus turto painiojimo klaida. Jis remiasi prielaida, kad infliacija padidina „perkamąją galią“ ir kad šios papildomos perkamosios galios padariniai dauginasi tarsi ratilai vandenyje nuo įmesto akmens. Tačiau, kaip matėme, reali perkamoji galia yra kitos prekės. Ji negali būti stebuklingai padidinta vien išspausdinus daugiau popierių, vadinamų doleriais. Galų gale tai, kas vyksta mainų ekonomikoje, yra to, ką pagamina A, keitimas į tai, ką pagamina B*.

Infliacija pakeičia kainų ir kaštų santykius. Pagrindinis pokytis, kurio ja siekiama – pakelti prekių kainas atlyginimų atžvilgiu ir tokiu būdu padidinti verslo pelningumą bei paskatinti gamybą ten, kur yra neišnaudotų išteklių: siekiama atstatyti natūralų kainų ir gamybos kaštų santykį.

Turi būti iškart aišku, kad to galima pasiekti tiesesniu ir garbingesniu būdu – mažinant nepateisinamai aukštą atlyginimų lygį. Tačiau gudresni infliacijos šalininkai mano, kad dabar tai politiškai neįmanoma. Kartais jie žengia dar vieną žingsnį teigdami, jog kiekvienas siūlymas mažinti kai kurių atlyginimų dydį kovojant su nedarbu yra „antidarbininkiškas“. Bet tai, ką jie patys siūlo, griežtai kalbant, yra darbininkų *apgaulė* – *realių* atlyginimų dydžio mažinimas (perkamosios galios prasme) didinant kainas.

Tačiau jie užmiršta, kad darbininkai patys jau išgudrėjo; kad didžiosios darbo sąjungos samdo ekonomistus, išmanančius dalyką, ir kad darbininkai nesileidžia apgaunami. Tad ši politika dabartinėmis aplinkybėmis vargu ar gali pasiekti savo ekonominių ar politinių tikslų. Juk būtent galingiausios darbo sąjungos, kurių atlyginimų dydis labiausiai taisytinas, lengviausiai pasieks, kad jų atlyginimai būtų didinami bent jau proporcingai, didėjant bet kuriam pragyvenimo kaštų indeksui. Dėl galingų darbo sąjungų spaudimo nenatūralus kainų ir pagrindinių atlyginimų rūšių dydžio santykis liks nepakitęs. Atlyginimų struktūra faktiškai gali būti dar labiau iškreipta, nes didžioji dauguma neorganizuotų darbininkų, kurių atlyginimai net iki infliacijos buvo žemesni (ir galbūt net dirbtinai nusmukdyti dėl darbo sąjungų protekcionizmo), jai prasidėjus bus dar labiau baudžiami didėjančių kainų.

5

Žodžiu, gudresni infliacijos šalininkai yra nenuoširdūs. Jie neišdėsto savo reikalo visai atvirai ir galiausiai apsigaua patys. Jie pradeda kalbėti apie popierinius pinigus kaip patys naiviausi infliacionistai, tarsi pinigai savaime būtų turtas, kurį panorėjus galima sukurti spausdinimo mašina. Jie net rimtai aiškinasi „multiplikatorių“, pagal kurį kiekvienas valdžios išspausdintas ir išleistas doleris magiškai tampa keliais doleriais, pridėtais

---

* Žr. *John Stuart Mill*. Principles of Political Economy. – Book 3. – Chap. 14. – Par. 2; *Alfred Marshall*. Principles of Economics. – Book 6. – Chap. 13. – Sec. 10; *Benjamin M. Anderson*. A Refutation of Keynes' Attack on the Doctrine that Aggregate Supply Creates Aggregate Demand // Financing American Prosperity (ekonomistų simpoziumas). Žr. taip pat mano parengtą simpoziumo medžiagą: *The Critics of Keynesian Economics*. – New Rochelle, N.Y: Arlington House, 1960.

prie šalies turto.

Kitaip sakant, visuomenės ir savo pačių dėmesį jie nukreipia nuo tikrųjų bet kurios depresijos priežasčių. Tikroji priežastis dažniausiai būna neatitikimai atlyginimų–kaštų–kainų struktūroje: neatitikimas tarp atlyginimų ir kainų, tarp žaliavų kainų ir gatavų produktų kainų, arba tarp vienos ir kitos kainos, arba tarp vienu atlyginimų ir kitų. Tam tikru momentu tie neatitikimai panaikino paskatas gaminti arba dėl jų gamybos tąsa pasidarė neįmanoma; atitinkamai dėl ekonomikos organinio sąryšingumo depresija pradėjo plėstis. Tik tada, kai tie neatitikimai ištaisomi, gali atsistatyti gamyba ir užimtumas.

Beje, infliacija kartais gali juos ištaisyti; bet ji yra nenumatomas ir pavojingas vaistas. Pataisas ji daro ne atvirai ir garbingai, bet prisidengdama iliuzija. Tiesą sakant, infliacija iliuzijos šydu uždengia kiekvieną ekonominį procesą. Ji supainioja ir apgauna beveik kiekvieną, taip pat tuos, kurie nuo jos labiausiai kenčia. Visi esame įpratę savo pajamas ir turtą skaičiuoti pinigais. Šis mąstymo įprotis toks stiprus, kad net profesionalai ekonomistai ir statistikai ne visada sugeba jo atsikratyti. Nėra lengva ekonominius santykius suvokti realių gėrybių ir realios gerovės sąvokomis. Kas iš mūsų nesijaučia turtingesnis ir išdidesnis, kai girdi kalbant, jog nacionalinės pajamos padidėjo du kartus (žinoma, skaičiuojant doleriais), palyginti su ikiinfliaciniu periodu? Net klerkas, kuris gaudavo 75 dolerius per savaitę, o dabar gauna 120 dolerių, tiki, kad jis kažkaip praturtėjo, nors pragyvenimas dabar jam kainuoja dukart daugiau nei tada, kai gaudavo 75 dolerius. Žinoma, jis pastebi pragyvenimo kaštų didėjimą. Bet jis nevisiškai suvokia, kokia būtų jo reali padėtis, jei pragyvenimo kaštai nebūtų pasikeitę, o jo piniginis atlygis sumažėtų ir teiktų jam tą pačią mažesnę perkamąją galią, kuria jis turi tenkintis dabar dėl išaugusių kainų, nepaisant didesnio atlyginimo. Infliacija – tai autosugestija, hipnotizavimas, anestezavimas, kuris atbukina skausmingus operacijos pojūčius. Infliacija – tai liaudies opiumas.

6

Būtent tokia yra jos politinė funkcija. Kaip tik todėl, kad infliacija viską supainioja, jos taip dažnai griebiasi dabartinių „valdomų ekonomikų“ vadai. Imkime tik vieną pavyzdį: kaip matėme ketvirtame skyriuje, įsitikinimas, kad viešieji darbai sukuria naujas darbo vietas, yra klaidingas. Matėme, kad jeigu pinigai surenkami mokesčiais, tada kiekvienas papildomas doleris, kurį valdžia išleidžia viešiesiems darbams, yra prarastas doleris mokesčių mokėtojams, tenkinantiems savo norus, o kiekviena papildoma viešųjų darbų vieta yra prarasta privataus darbo vieta.

Bet tarkime, kad viešieji darbai apmokami ne iš mokesčiais surinktų lėšų. Tarkime, kad jie apmokami deficitiniu finansavimu – tai yra valstybės įsiskolinimu arba naujai išspausdintais doleriais. Tada ką tik minėtas rezultatas, atrodo, nepasireiškia. Viešieji darbai, atrodo, būna sukurti iš „naujos“ perkamosios galios. Negalite sakyti, kad perkamoji galia buvo atimta iš mokesčių mokėtojų. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, tarsi šalis kažką gauna už nieką.

Bet pagal mūsų pamokos reikalavimus žvilgtelėkime į tolesnius padarinius. Įsiskolinimas turi būti viena dieną apmokėtas. Valdžia negali skolintis be galo; nes jeigu ji tai darytų, viena dieną ji bankrutuotų. Kaip 1776 metais pastebėjo Adamas Smithas:

„Kai valstybės įsiskolinimas pasiekia tam tikrą ribą, man rodos, beveik nebūna atvejų, kad skolos būtų garbingai ir visos gražintos. Atsipalaidavimas nuo viešų skolų, jei jis apskritai įvykdavo, visuomet įvykdavo bankroto būdu – ne visada skelbiamu, bet visada realiu“.

Kai valdžia imasi apmokėti viešųjų darbų finansavimui sukauptas skolas, ji neišvengiamai turi mokesčiais surinkti daugiau negu išleidžia. Tad šiuo vėlesniu laikotarpiu ji neišvengiamai sunaikina darbo vietų daugiau negu sukuria. Padidinti mokesčiai tada ne tik sumažina perkamąją galią; jie taip pat sumažina arba sunaikina paskatas gaminti ir tokiu būdu sumažina šalies bendrąsias pajamas ir jos gerovę.

Vienintelis būdas šios išvados išvengti – teigti (taip visada daro valstybės išlaidavimo apaštalai), kad valdžios politikai leis pinigus tik vadinamaisiais depresiniais ar „defliaciniais“ laikotarpiais ir nedelsdami apmokės skolas vadinamaisiais bumo arba „infliaciniais“ laikotarpiais. Tai patraukli fikcija, bet, deja, valdžios politikai niekada taip nesiėlgė. Be to, ekonominis prognozavimas yra toks nepatikimas, o veikiančios politinės jėgos savo prigimtimi yra tokios, kad kitoks valdžios elgesys nelabai tikėtinas. Deficitinis finansavimas, kartą jo nusigriebus, sukuria galingas interesų grupes, kurios reikalauja, kad toks finansavimas būtų tęsiamas bet kuriomis aplinkybėmis.

Jei nemėginama garbingai apmokėti susidariusių skolų ir vietoj to griebiamasi infliacijos, tada susilaukiama mūsų jau aprašytų rezultatų. Juk šalis kaip visuma nieko negali gauti nemokamai. Pati infliacija tėra apmokestinimo forma. Ji turbūt yra blogiausia jo forma, nes didžiausią naštą uždeda mažiausiai mokiems žmonėms. Įsivaizdavus, kad infliacija kiekvieną ir viską paliečia vienodai (kaip matėme, taip niekada nebūna), ji būtų tolygi visų prekių pardavimo lygiam apmokestinimui, vienodai daugiau mokant tiek už duoną ir pieną, tiek už deimantus ir kailinius. Arba ją galima įsivaizduoti kaip tolygų visų pajamų be išimties apmokestinimą tuo pačiu procentu. Ji yra ne tik kiekvieno individo išlaidų, bet ir santaupų bei gyvybės draudimo apmokestinimas. Iš tikrųjų ji yra viso be išimties turto apmokestinimas, kai varguolis moka tokio pat dydžio procentą kaip ir turtuolis.

Bet faktiška padėtis yra dar blogesnė, kadangi, kaip matėme, infliacija negali paliesti visų vienodai. Kai kurie kenčia labiau už kitus. Neturtėliai paprastai pakelia didesnę infliacijos naštą – procentiniu požiūriu – negu turtingieji, kadangi jie neturi tokių savaugos priemonių kaip spekuliacinis realaus turto pirkimas. Infliacija yra tokia apmokestinimo rūšis, kurios valdžia nepajėgia kontroliuoti. Ji smogia vienodai visomis kryptimis. Infliacijos užkrautas apmokestinimo dydis nėra fiksuotas: jis negali būti iš anksto numatytas. Žinome, koks jis yra šiandien; nežinome, koks jis bus rytoj; rytoj nežinosime, koks jis bus poryt.

Kaip bet kuri kita apmokestinimo rūšis, infliacija priverčia asmenis ir versloves atitinkamai elgtis. Ji skatina išlaidavimą ir įvairiausią švaistymą. Ji dažnai padaro spekuliaciją pelningesnę už gamybą. Ji suardo visą stabilių ekonominių santykių audinį. Būdama neteisinga, ji pastūmėja žmones griebtis beviltiškiausių priemonių. Ji pasėja fašizmo ir komunizmo sėklas. Ji paskatina žmones šauktis totalitarinės kontrolės. Ji neišvengiamai baigiasi karčiu nusivylimu ir žlugimu.